

LBRIS

We know
books

Radu Sorescu

PETRE ȚUȚEA
VIAȚA ȘI OPERA

Editura Hoffman

Nota

- 1) un pactiu
- 2) un costum haine
- 3) una piyama completă
- 4) deca camasi
- 5) un chilot
- 6) un pulover
- 7) deca perechi ciorapi
- 8) una pereche pantofi
- 9) una căciula
- 10) deca batiste
- 11) un prosop.
- 12) una pereche de tute pastă divt.

Henry - B&C

Clare prieten
Petre Țuțea

CUPRINS

Cuvânt înainte / 5

I. Viața lui Petre Țuțea / 9

1. Obârșii / 9
2. Formația spirituală / 15
3. Tatonări politice / 18
4. Ani de prigoană / 26
5. Prizonier în libertate / 30
6. Sfârșitul unui destin / 34

II. Publicistul. Opinii și atitudini / 38

III. Ispita filosofică. Fuga de sistem / 56

IV. Gândirea religioasă / 68

V. Morala. Radicalismul unui model / 82

VI. Tentația literară / 90

1. Eșecul dramatic / 90
2. Vocația eseistică / 102
3. Epistolierul / 109

VII. Soluții economice / 124

VIII. Aspecte polemice ale generației '30 / 132

IX. Concluzii / 150

X. Bibliografie selectivă / 157

XI. Bibliografie generală (selectivă) / 173

XII. Anexe / 176

I. VIAȚA LUI PETRE ȚUȚEA

1. Obârșii

Destinele marilor spirite sunt implacabil legate, de-a lungul întregii lor existențe, de un loc de baștină. Fie această matcă un topos feeric, înzestrat încă de la Geneză cu frumuseți naturale, fie că acest spațiu este neprimitor, blestemat și sărac în peisaje pitorești, legăturile nu pot fi anulate. Locul nașterii unei personalități își pune pecetea pe derularea unei biografii și țese o vrajă nebănuită asupra operei.

Există o transhumanță a memoriei în care gândul, în ipostază de călător, obsedat de cunoaștere, se mișcă într-un relief al amintirilor, în speranța regăsirii unor pași risipiți în uitare. Atunci, cotidianul se estompează și devine legendă, iar oamenii, martori ai unor evenimente zguduitoare, se metamorfozează în eroi.

Coborând munții Leaota, înălțimi ce străjuiesc orașelul Câmpulung, după ce străbați sate sărace, pe un drum lăturalnic,

șerpuind printre coline, întâlnești comuna Boteni. Așezarea, mărginită de două dealuri golașe și tăiată pe mijloc de cursul unui râu, ni se înfățișează, la început apatică, fără alte dimensiuni, cufundată într-o liniște suspectă, străină și rece. Abia după ce începi să vorbești cu oamenii, ei căpătând încredere după unele ezitări, suspiciunea se risipește, iar pecețile tăcerii încep să se sfarme. Sătenii Botenilor nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât în alte părți. Ei își duc existența modest, departe de marile evenimente ale istoriei.

Timizi și suspicioși, înzestrați de natură cu instinctul autoconservării, acești țărani primesc cu greu un intrus în mijlocul lor; îl descos, îl întorc pe toate fețele și, dacă a trecut aceste examene, îi dau, șovăielnic, un permis de liberă trecere spre inimile lor.

Întrebările, câte sunt, își găsesc răspunsul în memoria oamenilor. Unii au văzut, alții numai părelnic au auzit. Toți au însă o părere proprie, tributară totuși intereselor sau orgoliilor dezgropate spontan. De aceea, în acest caz, demersul nostru vizează cunoașterea cât mai multor subiecți, înzestrați cu amintiri.

Pe linie paternă există prea puține informații despre Petre Țuțea. Bunicul din partea tatălui, fusese preot în parohia Botenilor. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea preotul Bădescu se însoțea cu Paraschiva, fiică de țărani din partea locului. Avere puțină. Era, în schimb, un om liniștit, sfătos și dotat cu înțelepciune populară, sentimentul agoniseli rămânându-i periferic.

Bunicii din partea mamei, Lia și Ion Simion, erau de condiție modestă. Nimeni nu-și mai amintește de ei; s-au pierdut în anonim, asemeni tuturor oamenilor cu destine comune. Tatăl lui Petre Țuțea, Petre Bădescu (1859-1925),

urmează vocația paternă, deloc ignorată în epocă. El absolvă Seminarul Teologic de la Curtea de Argeș și este hirotonisit preot în satul natal.

Prima soție legitimă, Paraschiva, moare la 45 de ani. Cauza decesului nu se cunoaște. Din prima căsnicie, preotul Bădescu rămâne cu o fiică, Filofteia. Se pare că această odraslă, cu prenume voit creștin, prin virtuțile ei, trebuie să fi devenit o celebritate a comunității rurale, de vreme ce, peste ani, Ion Ionescu-Boteni o va evoca, nostalgic, în cartea sa – *Din satul nostru*: „*La treabă era o sfârlează și în război (războiul de țesut n.n.) pricepută, nevoie mare. Iia, cu strânsoarea bogată, cu ciupagul înflorat, cu mânecile alese, ea cu mâna ei și le migălise în război, (...); cu părul'împletit în coade lungi pe spate, cu pieptul plin de mahmudele, cu măregele revărsate peste ciupagul iei lucitoare de fluturi albi, cu fota aleasă bogat în război, cu bete late, strângându-i mijlocul subțirel*”¹.

Filofteia nu-și va trăda condiția și se va mărita cu un țăran din Nămoiești-Muscel. Rosturile telurice cântăresc, deseori, mai greu decât o idilică ipostază de Crăiasă din povești.

După moartea Paraschivei, Petre Bădescu nu-și poate găsi liniștea. Ispitele, obraznice, îi dau tot mai mult ocol. Canoanele bisericii ortodoxe, cum se știe, opresc însă preoții să se recăsătorească. Măcinat de această dilemă, popa Petre alege o soluție de compromis: concubinajul cu Ana Simion Oprea-Țuțea, o frumoasă fată de țărani săraci. Tânăra țiitoare, îndemnată de rude și părinți, cere de la ibovnicul mai în vârstă garantarea siguranței zilei de mâine. Astfel, la câțiva ani după debutul relației, în 1906, preotul consimte să treacă toată averea pe numele Anei Țuțea. Actele se întocmesc degrabă la un notar din Câmpulung.

Liniștea, în noua familie, revine la normal, până când un nefericit incident îi tulbură echilibrul. Petre Bădescu,

preotul, suferă un grav accident la un picior. El este operat, în urma unei cangrene, la oraș, dar rămâne beteag pentru toată viața. Lumea din jur fabulează: pierderea piciorului s-ar datora unei justiții divine, de vreme ce, se zvonise prin sat că preotul ar fi fost prins în flagrant delict de soțul gelos și răzbunător al unei femei adulterine. Rudele, mai subiective, susțin însă o altă variantă care nu afectează moralitatea preotului: accidentul nu este altceva decât urmarea unei alunecări banale pe gheață. Se poate întâmpla oricui. Adevărul despre această dramatică întâmplare se va afla la judecata de apoi, o notă a cărei ironie nu poate ocoli mentalitatea unei comunități rurale.

Stăpânindu-ne curiozitatea, deși târzie, putem urmări totuși efectele acestui incident. La numai 51 de ani, preotul este pensionat, fără voia lui. În locul său va fi numit preotul Niculae Nițescu. Între cei doi izbucnește un conflict ce se perpetuează dramatic până la moartea lui Petre Bădescu. Să fi urmărit noul preot câștigarea unei depline supremații prin izgonirea altei fețe bisericești din altar sau să fi existat o motivație mai profundă? Să fi fost ea consecința unei interdicții de ordin moral?

Este cunoscut faptul, că în practica ortodoxă există canoane ce nu permit – pe o anumită perioadă – intrarea în lăcașul de cult a unor persoane cu anumite comportări. Să fie această atitudine intransigentă, o continuare a zvonurilor ce susțin existența adulterului înfăptuit de preotul Petre cu o femeie ușoară din sat? Oricum, interdicția de a participa la slujbe îl situează pe tatăl gânditorului într-o postură de om marginalizat.

Ocolit de oameni și bârfit pe la colțuri, Petre Bădescu se simte izgonit și de Dumnezeu. El are momente de adâncire

în sine, cu tainice remușcări raportate la o posibilă clemență divină. Alteori, se exteriorizează violent, vărsându-și amarul pe femeia cu care-și împarte traiul și pe obiectele din gospodărie. Tensiunea interioară se estompează cu timpul, făcând loc altor griji. Casa, în noua ei formulă, este plină copii, iar lipsurile cauzate de primul război mondial se fac din plin simțite. Moare la 66 de ani, în 1925, din motive necunoscute.”

Există o singură mărturie scrisă despre personalitatea sa. Portretul făcut de Ion Ionescu-Boteni surprinde, în câteva fraze, o existență dramatică, mistuită de singurătate și biruită de rosturile vremelnice ale acestei lumi: „*Neica popa Petre, de când l-am apucat eu, așa era: om înalt, cu fața ca hârtia de albă, cu barba albă și părul încrețit, revărsându-se în valuri pe umeri. Duminica și sârbătoarea îmbrăca odăjdiile și făcea sfânta slujbă cu citire răspicată, întreruptă, ici colo, de accente jalnice de cântare*”².

După moartea sa, soția nelegitimă, Ana Simion Oprea-Țuțea (1885-1960) devine stăpână pe gospodărie. Nu cunoaștem prea multe date despre viața acestei frumoase fete de țărani. Știm însă că nu era singură la părinți. Avea un frate și o soră. Fusesse luată de tânără în casa preotului Bădescu. Chiar dacă era analfabetă, lucru cu care Țuțea se va mândri mai târziu, ea cultiva alte vituți, apreciate în comunitatea rurală.

Harnică și iubitoare de copii, destinul ei se risipește în monotonia unor îndeletniciri casnice. Cu toate acestea, unele rude apropiate susțin ideea infidelității Anei Țuțea. Mai mult decât atât, există voci din familie care contestă paternitatea lui Petre Bădescu asupra unora dintre copii. Nepotul de soră al scriitorului, Cornel Tincan, țăran din Boteni, susține că Petre și Maria au fost procreați cu preotul, restul de cincisprezece copii din flori.

Pentru a-și argumenta afirmațiile, Cornel Tincan amintește de numeroasele legături amoroase ale mamei înțeleptului cu diverși bărbați din sat. Unul dintre ibovnici este dat ca cert: Tică Măntoiu. Se pare că Petre Țuțea cunoaștea acest subiect delicat, de aceea, pe parcursul vieții se va feri să-l comenteze. Pentru gânditor, Ana Țuțea rămâne o eroină populară, coborâtă din legendă, subiect de adulație nemărginită. Scriitorul va considera, la senectute, că orice rătăcire lumească se poate îndrepta prin acea „sărăcie a duhului” invocată în textele creștine.

Potrivit altor surse, Ana Țuțea, în ultima parte a vieții, ar fi fost o femeie evlavioasă. Poate și din acest motiv, Țuțea o consideră împăcată cu Dumnezeu. Celebra sa afirmație, conform căreia orice babă evlavioasă, ce îngenunchează în biserică, valorează mai mult, din perspectivă metafizică, decât Platon și toată falsă înțelepciune a lumii, vizează, indirect, mântuirea Anei Țuțea. Bătrana țărăncă se stinge din viață în 1960. Mormântul ei din cimitirul Botenilor, situat pe panta unui deal, se pierde astăzi în uitare.

Ana Țuțea a dat naștere la șapte copii. Din cele trei fiice, două vor pleca la oraș. Angela, măritată Chirilă, și Tatiana, măritată cu un oarecare Potea, se stabilesc în București, unde mai trăiesc și astăzi într-o tăcere voită. Cealaltă fiică, Maria (1907-1979) căsătorită Tincan, a rămas în satul natal, Boteni. La ea va poposi, când și când, Țuțea, întors de la oraș. Dintre frați, unul singur se mai află în viață, Victor. Născut în 1917, el rămâne țărăn în Boteni. Dumitru a murit la o vârstă fragedă, de turbare, iar celălalt frate, Ion, fost judecător în București, se stinge în 1996. Între ultimul și Petre Țuțea, cu ani în urmă, se iscă un conflict a cărui cauză o găsim în diferența de păreri, privind asasinarea lui Nicolae

Iorga. Această neînțelegere va dura până la dispariția celor doi, ea având efecte neplăcute în plan familial. Cei doi frați cu opinii diferite, Ion și Petre, vor trăi în aceeași cetate fără să se viziteze. Dacă, din întâmplare, se regăsesc, vechile reproșuri reizbucnesc violent.

2. Formația spirituală

Copilăria lui Țuțea, marcată de avatarurile existenței rurale, la început de veac, nu trebuie privită dintr-o perspectivă idilizantă. Exegeții gânditorului, în limitele lor documentare, sub acest aspect, nu spun prea mult.

Viața unor elevi de țară se consumă, în epoci diferite, în limitele unor rigori sociale și morale. Aceste rigori, în deceniile anterioare, devin celebre în istoria școlii românești. Evocatorii lor, Creangă, Slavici, ne oferă suficiente tablouri în acest sens. Tradiția, în mentalitatea comunității rurale, nu permite excese și experimente novatoare. În acest univers, mărginit de norme și legi nescrise, trebuie să căutăm figura elevului Țuțea.

Personalitatea sa începe să se contureze încă din primii ani petrecuți pe băncile școlii din Boteni. Sociabil, curios și îndrăzneț, elevul are scripuri de inteligență: „Am intrat în școală cum intră leul într-o cireadă, o mănâncă toată.”³, va mărturisii el mai târziu.

Remarcat de profesori pentru calitățile sale, el reușește să ocolească o nedorită corigență la desen. Pericolul va fi înlăturat de intervenția categorică a profesorului de logică. După absolvirea cursurilor școlii din satul natal, Țuțea se

înscrie la Liceul „Neogoe Basarab” din Câmpulung. Greutățile materiale încep să apară, copiii, veniți de la țară, cum se știe, nedispunând, deseori, nici de strictul necesar. În aceste condiții își face apariția Jenică Bădescu, un personaj pitoresc. El acceptă, în schimbul unor servicii intelectuale, să-i plătească taxele de școlarizare. În fond, „*viața unui creator interesează în sine, ca o aventură a spiritului, ca o cronologie a unui destin excepțional*”²⁴.

Salvatorul Jenică, elev ca și el la același liceu, avea, însă, o patimă – jocul de cărți. Provenit dintr-o familie înstărită, posesoare a 350 de pogoane de pământ, Jenică Bădescu va deveni, pentru o perioadă, un adevărat susținător material al gânditorului de mai târziu. Elevul Țuțea va avea o singură obligație: să-i facă meticolos temele.

Această simbioză nu durează prea mult. Craiul, Jenică Bădescu, abandonează studiile, risipindu-și viața în vicii cotidiene. Va muri sărac, hărțuit de creditori, în 1951. În această situație, Țuțea se vede nevoit să renunțe la studii. În ultima clipă, prin bunăvoința unui consiliu de militari, el este trimis la Cluj, la liceul *George Barițiu*. Tot la Cluj, datorită sprijinului acordat de militari, Țuțea va mărturisi că a urmat cursurile Facultății de Drept (1924-1930). El obține apoi doctoratul în drept administrativ, în Aula aceleiași Universități.

Există și azi voci care afirmă, în mod eronat, că omul politic, Vaida Voievod, l-ar fi trimis pe Țuțea, după obținerea licenței, la Universitatea „Humboldt” din Berlin pentru o specializare în domeniul științelor economice și a formelor de guvernământ. Cei care susțin teza studiilor lui în străinătate omit, cu bună-știință sau dintr-o regretabilă lipsă de documentare, faptul că însuși gânditorul mărturisește, la

senectute: „N-am făcut nici un studiu în străinătate, numai în România”²⁵.

Amintiri exegeți confundă, probabil, plecarea lui Țuțea în Germania, în calitate de funcționar al Statului, cu ideea unei noi specializări dintr-o ultimă etapă a studiilor. El va funcționa la Agenția Comercială din Berlin, începând cu primăvara anului 1933, iar durata șederii sale acolo va fi foarte scurtă. După numai un an, el este chemat în țară, fiind însărcinat să preia misiuni la Direcția Comerțului Interior. Plecarea în Germania reprezintă, așadar, debutul carierei sale de funcționar, și nu o închipuită perioadă de studii post-universitare.

Într-un interviu apărut în *Țimpul*, Țuțea reconstituie, în stilul său caracteristic, atmosfera studenției sale: „...eram, unii, bursieri. Am fost și eu bursier; stăteam la Căminul «Avram Iancu». Cei care erau băieți de bogătași n-aveau nevoie de cămin, aveau gazdă, mâncau la restaurant. Am avut mulți colegi care erau băieți de oameni foarte bogați. În timpul liber făceau tot ce voiau.

Erau și asociații studențești: cea mai tare mișcare studențească era mișcarea studenților naționaliști. Erau destul de fioroși, dacă vreți (...). Când era vacanță, Clujul părea mort; semăna cu un târg după ce toate vânzările s-au terminat și cumpărătorii au plecat acasă. Când veneau studenții, toamna, orașul devenea viou. Universitatea era factorul activ al Clujului”²⁶.

Dincolo de cadrul general al orașului studenției sale, el evocă sugestiv figurile unor profesori ce s-au remarcat, în acea perioadă, printr-o temeinică pregătire: „N-aveam nici un curs preferat. În afară de Cătuneanu, profesor de Drept roman, care și-a luat doctoratul cu Mommsen, la Berlin, și de profesorul de Drept penal, Traian Pop, autorul unui tratat